

Memoarska gradja o radničkom
pokretu u Banjoj Luci. Pribi-
lježio Milan Vukmanović
8. maja 1974. godine.-

D E R V I Š G A Z I Ć

Rodjen sam 12. avgusta 1907. godine u Banjoj Luci, u porodici Hamida Gazića i majke Halime, rođjene Demirović. U brojnoj porodici osim roditelja i mene bila su braća Adil, Alija, Muhamed i Sulejman i sestre Muhiba (udata Neslanović), Lutvija (udata Topalović) i Džemila (udata Jakirlić).

Osnovnu školu pohađao sam u Gornjem Šeheru. U osnovnoj školi predavali su mi učitelji Šaćir Dedić i Katalinić i učiteljica Flora Levi.

Obučarski zanat izučavao sam u radnji Latifa Demirovića u periodu od 1923. do 1926. godine. Radnja se nalazila kod džamije Ferhadije. Kao kalfa kod Demirovića bio je zaposlen Muhamed Kazaz, inače moj poznanik i komšija iz Gornjeg Šehera. Već tada je Muhamed Kazaz bio napredan i revolucionarno opredeljen radnik, koji je na mene vršio politički uticaj i uslovio moje političko opredeljenje.

U istom periodu pohađao sam večernju zanat-sku školu za stručno osposobljavanje.

Kada sam 1926. godine završio zanat i postao mladi obučarski radnik, Muhamed Kazaz me je poveo u Radnički dom, čije su se prostorije tada nalazile na današnjoj tržnici, odnosno u podrumskim prostorijama kina "Balkan", tj. u prizemnim prostorijama gledajući od potoka Crkvene.

U tom prvom susretu sa Radničkim domom, koji je na mene ostavio duboki dojam, koji je u mojim očima simbolizirao nešto veliko i značajno, imao sam prilike da vidim oko deset starijih obučarskih radnika koji su držali sjednicu Upravnog odbora podružnice sindikata. Posebno se sjećam prisustva Antona Davida i Ethema Jusufovića.

Prisutni članovi Upravnog odbora podružnice

Arhiv Eos. krajino B. Luka

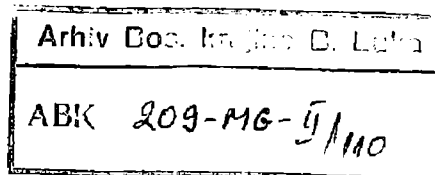
ABK 209-M6-II/110

izgledali su mi dosta neuredno; onako neošišani i neobrijani ostavljali su utisak koji je bio suprotan onome kako sam ih ranije zamišljao. Bilo je to izvjesno vizuelno razočarenje, koje se sve više gubilo što sam ih duže slušao. Šta više, stvarao se dubok i snažan dojam snagom njihove govorne riječi, snagom argumentacije. Govorili su veoma tečno i upečatljivo, što je stvaralo snažna osjećanja o solidarnosti i jedinstvu radnika. Sve što su govorili odgovaralo je i mojim osjećanjima. Imponovalo mi je što sam bio prisutan, što sam mnogo čuo i što sam nosio sa ovog susreta duboke dojmove.

Od tog vremena postao sam redovan član ove podružnice i redovno dolazio u Radnički dom. Mislím da je to bilo krajem avgusta ili početkom septembra 1926. godine.

Uslovi za rad radnika bili su veoma teški, a naročito rad u sindikatu. Pritisak policijske vlasti bio je veoma naglašen. Svaki oblik rada nailazio je na mnogobrojne prepreke koje su se morale prebrođjavati. I u Radničkom domu moralo se paziti kako će se izražavati jer su postojali oni koji su u tim teškim danima režimske strahovlade radili kao doušnici policijske vlasti, veoma energične u suzbijanju svake iole progresivnije misli. Nije se moglo bilo šta organizirati u interesu radnih ljudi, a da to ne izazove pozorenje policije. Bilo je zaista teško, a naročito od 1929. godine na dalje. No, ipak, banjalučki radnički pokret nije mogao biti ugušen. Prestao je rad u Radničkom domu, ali to nije spriječilo banjalučke radnike da se sastaju i organiziraju za takve akcije koje su odgovarale uslovima rada. Nekih radničkih boraca iz tog vremena naročito se sjećam. Među njima istaknutu ulogu, kako sam ja zapazio, imali su Pavo Radan, Abduselam Blekić i Muhamed Kazaz, a i Ethem-Leda Karabegović. Oni su održavali stalnu vezu i sastajali se u gostionicama i kafanama. Najčešće su se sastajali u jednoj kafani koja se nalazila na mjestu gdje se sada nalazi glavna Pošta. Za stolom u kafani oni su se dogovarali i međusobno i sa ostalim radnicima. Takve sastanke i razgovore policija nije mogla spriječiti. Sindikalni i partijski rad samo je bio nastavljen u drugim uslovima.

Sjećam se tadašnjih razgovora među radnicima o teškoj situaciji za radnički pokret i preporuka da se indivi-

dualno održavaju stalni kontakti. Kroz individualne kontakte trebalo je vršiti uticaj na radnike i pridobijati ih za radnički pokret. O masovnijim oblicima okupljanja nije se moglo ni govoriti, tako da je individualni rad i rad u manjim grupama postao metod i partijskog i sindikalnog rada. Rad se uvijek prilagođavao postojećim uslovima.

Kada je otvoren novi Radnički dom u Banjoj Luci, stvorena je mogućnost legalnog masovijeg okupljanja radnika. Međutim, tadašnja Radnička komora na čelu sa antiradničkim elementima i policijskim doušnicima pokušala je da ovaj radnički objekat pretvori u sastajalište članova režimskog sindikata i da radnike i radnički pokret udalje od uticaja KPJ. Zbog toga su i zabranili pristup u Radnički dom istaknutim radničkim borcima, kao što su Pavo Radan, Abduselam Blekić, Muhamed Kazaz, Leda Karabegović i dr. Posebno je bilo naglašeno da se zabranjuje pristup svim intelektualcima, studentima i djacima srednjih škola. Željeli su na taj način da radnike odvoje od intelektualaca i obratno, odnosno da onemoguće revolucionarno povezivanje radnika i inteligencije. Režimske vlasti bile su svjesne činjenice da komunistički opredeljeni intelektualci djeluju u redovima radnika, a da se napredni radnici povezuju sa progresivnim intelektualcima.

Radnički dom bio je, rekao sam, zatvoren za mnoge napredne radnike jer je režim na ovaj način pokušavao da ostvari svoje ciljeve na suzbijanju revolucionarnog rada. Borba naprednih radnika sa predstavnicima vlasti, režimskih doušnika i komoraša urodila je plodom. Godinu dvije kasnije slomljen je otpor komoraša i njihovih zaštitnika i u Dom su mogli ući svi oni kojima je ranije bio zabranjen pristup. Bio je to nesumnjiv uspjeh kojim su napredni radnici izvojevali u sukobu sa režimom.

Od početka 1934. godine do jeseni 1935. služio sam kadrovski vojni rok u Sarajevu, u X. pješadijskom puku, koji je nosio ime: Takovski pješadijski puk.

Kada sam se poslije odsluženja vojnog roka vratio u Banju Luku, u jesen 1935. godine, uočio sam daleko organizovaniji i intenzivniji rad u okvirima sindikata i uopšte u radničkom pokretu. Bilo je više sindikalnih podružnica i njihova je aktivnost bila i po obimu veća, i po sadržaju bogatija. Radnički dom bio je svakodnevno ispunjen različitim oblicima organizovanog rada. Politički život bio je daleko bogatiji, a na

kulturnom polju aktivnosti su smenjivale jedna drugu. Naročito je bila zapažena aktivnost KAB-a i njegovih članova. I kulturno prosvjetni život prožiman je političkim tonovima.

Zaposlio sam se kod Ćamila Gazića, odnosno u obućarskoj radnji njegovog sina Ahmeta, koji ga je naslijedio. Radnja je bila locirana kod džamije Ferhadije, tamo gdje su nekada bili ćepenci, a sada radnja za prodaju rukotvorina.

Odmah sam se povezao sa sindikalnom podržnicom kožarskih radnika, koja je u to vrijeme vodila tzv. tarifnu akciju kod jednog dijela poslodavaca. Jedan dio radnika kožarske struke tada je radio, a drugi dio vodio akciju za poboljšanje uslova rada i najamnine. Ekonomska borba radnika poprimala je često oblik manjih ili većih, kraćih ili dužih štrajkova.

Postao sam član Upravnog odbora podružnice kožaraca, a jedno vrijeme vršio sam dužnost blagajnika. Sastanci su se održavali u Radničkom domu. U novoj podružnici isticali su se po svom radu Leda Karabegović, Muhamed Kazaz i Abduselam Blekić. Mene su često pozivali na sastanke u užem sastavu. Ovakvi užji sastanci bili su organizovani sa ciljem da se utvrde stavovi sa kojima će se izaći na šire sastanke. Na sastancima razmatrana su značajna pitanja: držanje pojedinih drugova, nastali sporovi, oportunistički stavovi pojedinaca, davala kritička ocjena rada itd. Na sastancima analitički se sagledavao metod i stil sindikalnog i uopšte organizovanog rada sa članstvom u cjelini i pojedincima.

Iako su radnici na jedan ili drugi način bili povezani u okvirima sindikalnog rada, radnički pokret nije bio u potpunosti homogen jer su dijelovi bili opterećeni raznoraznim shvatanjima, a i strukovnim atomiziranjem iako je postojao međustrukovni odbor koji je povezivao osnovne sindikalne snage.

Mjesni međustrukovni odbor sastajao se povremeno u Radničkom domu. U njemu su, uglavnom, bile zastupljene podružnice svih glavnih struka. Zbog te heterogenosti morali su biti uloženi posebni naponi da se ostvari kohezija, da se ostvari što je moguće veće jedinstvo u pogledu ciljeva borbe radničke klase. Posebna teškoća bila je u tome što je MMO (Mjesni međustr. odbor) bio pod permanentnom prismotrom vlasti i njenih predstavnika ili poklonika. Organizovana nastojanja klasnog radničkog pokreta morala su se tako prilagodjavati da legalnost rada ne bude dovedena pod znak pitanja. Pomenuti užji sastanci bili su samo priprema i za sastanke ovakve vrste.

ABK 209-MG-II/110

Oblici kulturno zabavnog života imali su izuzetan značaj za okupljanje radnika. Radnički dom imao je svoju biblioteku koju su vodili, koliko mi je poznato, drugovi Slobodan Korkanović, Ćamil Bučo i Emil Zrelec. Korišćenje knjižnog fonda, a naročito legalne političke literature progresivnog karaktera, širilo je horizonte svijesti radnika, koji su u ambijentu organizovanog rada nastojali da se što više politički osposobe. Na ovo se nadovezivalo korišćenje ilegalne političke literature koja je kolala van mogućnosti kontrole političke vlasti.

Svake nedelje organizirane su kulturno zabavne večeri koje su organizirale podružnice strukovnih sindikata, sekcije, a ponekad i Medjustrukovni odbor. Programi su se obično sastojali od dvije tačke. U prvoj se redovno čitalo napredno literarno štivo ili održalo kraće predavanje, a u drugoj tački slijedili su nastupi horske, dramske, recitatorske, tamburaške ili neke druge sekcije radničkog KUD "Pelagić". Iza toga slijedio je ples.

Zabave su bile masovno posjećene, a sala je bila premalena da primi sve one koji su htjeli doći. Na ovaj način banjalučki radnici su se okupljali i povezivali, a to je davalo mogućnost za političko djelovanje. Dakle, to je u velikoj mjeri uticalo da je radnički pokret u Banjoj Luci postao homogen, masovan i politički opredeljen. Prisustvo KPJ snažno se osjećalo u svim oblicima organizovanog rada, a to nije moglo da prodje nezapaženo od političke vlasti, kao i povezivanje radnika sa naprednim intelektualcima, studentima i djacima. Cjelokupni kulturno zabavni život bio je pod rukovodstvom i uticajem članova Komunističke partije. Uzgred pominjem, u Radnički dom često su dolazili Nikica Pavlić, Ivica Mažar, Mirko Višnjčić i mnogi drugi.

Iako se ovakav način djelovanja KPJ pokazao potpuno ispravnim, jer su rezultati bili veoma vidljivi, neki su mu prilazili sa podozrenjem. Ovakvo djelovanje frakcionaši su nazivali "tamburaškim socijalizmom" (napr. Asim Alihodžić, Miloš Popović i drugi).

Naročito treba spomenuti razgranatu aktivnost RKUD "Pelagić" i njegove nastupe u Radničkom domu, u samom gradu za gradjanstvo i na području Bosanske krajine.

Arhiv Dos. kn

ADK 209-MB-11140

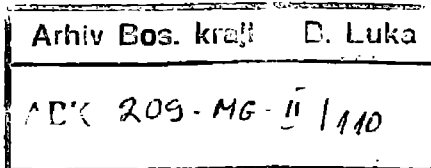
Provala u organizaciji KPJ 1936.godine odrazila se i na aktivnost u radničkom pokretu Banje Luke. Političke vlasti nastojale su da zastraše sve one koji su bili aktivni u radničkom pokretu. Želja im je bila da unesu pometnju u redove radnika i ostalih građana, svih onih koji su se počeli politički šire opredeljivati za kurs Partije. Međutim, to im nije uspjelo, odnosno nisu uspjeli da obezglave pokret jer su na mjesto uhapšenih stupali drugi. Manji zastoje koji je nastao hapšenjem i sudjenjem banjalučkim revolucionarima pred Državnim sudom za zaštitu države i drugim hapšenjima i pretinjama bio je samo period prilagođavanja novoj situaciji, tako da je već početkom 1937.godine rad bio normalizovan.

Po mom mišljenju, Partija je tada krenula na rasčišćavanje računa sa oportunistima u vlastitim redovima, sa frakcionašima i njihovim stavovima.

1940. ~~1940~~ Već u 1937.godini dolazi do novih štrajkova, radikalnih oblika ekonomske borbe radnika. Kožarski radnici Banje Luke su stupili u najmasovniji štrajk u cilju rješavanja uslova rada i visine najamnine. Sindikat kožarskih radnika u Banjoj Luci organizovao je štrajk koji je trajao oko tri mjeseca. Štrajk je uspio. Pored uspjeha u realizaciji zahtjeva radnika, štrajk je imao i širi politički značaj. U štrajku se naročito manifestirala klasna solidarnost ne samo radnika kožarske struke, nego i cjelokupne radničke klase Banje Luke. Radnici su materijalno pomagali kožarce i davali moralnu podršku. Podrška i pomoć stizala je i sa šireg područja Bosanske Krajine, a i iz drugih mjesta Jugoslavije.

Za nas radnike u štrajku, a i za radničku klasu u cjelini, bilo je osobito značajno da je misao o solidarnosti radnih ljudi, radnika i seljaka, počela prodirati i u okolna sela. Seljaci su na konjima i kolima donosili hranu za štrajkače i njihove porodice pred Radnički dom. Bili su to naročito dirljivi trenutci. Naročito su u tome bili agilni seljaci iz Han Kola, koji su i sami živili u teškim uslovima. U organizovanju dolaska seljaka iz Han Kola, koliko znam, bili su veoma angažovani Gojko i Milorad Gajić.

Štrajkački odbor bio je sastavljen od članova podružnice strukovnog sindikata kožaraca. U ovom odboru najznačajniju ulogu imali su, koliko mi je poznato, drugovi Kazaz Muhamed,

Ethem-Leda Karabegović, Ranko Kralj (radio je kao herikter kod Turčinhodžića) i drugi. Član ovog štrajkačkog odbora bio sam i ja. Odbor je izdao štrajkački proglas u kome su pozivani radnici i građani da pomognu štrajku. Ne sjećam se ko je pisao tekst ovog proglasa, ali znam da je nacrt teksta štrajkački odbor odobrio, a ja sam ga potpisao u ime Odbora.

Prije okončanja štrajka poslodavci su se dogovorili da članovima štrajkačkog odbora ne daju zaposlenje u Banjoj Luci. Bilo je to nastojanje da se obezglavi i razbije sindikat kožaraca. Trebalo je to da bude sankcija i upozorenje da će svi oni koji se aktiviziraju kao inicijatori ili organizatori štrajka izgubiti zaposlenje.

Ovaj klasni kapitalistički dogovor poslodavaca nije se ostvario zahvaljujući dobrim dijelom njihovom nejedinstvu, a najviše našem radničkom jedinstvu.

U radnji Gojka i Dušana Malinovića članovi štrajkačkog odbora dobili su zaposlenje. Naime, Dušan Malinović ponudio je zaposlenje članovima štrajkačkog odbora i još nekim radnicima. Želim napomenuti da je Dušan Malinović imao pozitivan stav prema radnicima i mi smo ga zbog toga uvažavali iako je bio režimski čovjek. Kao mladom kapitalisti bilo mu je stalo da uvećava profit i želio je da ima dobre radnike bez obzira na njihovo političko opredjeljenje. Zbog toga je tako i postupio; bio je to čisti poslovni interes.

Banja Luka, 8. maja 1974.-

(Gazić Derviš - Dedo)

Arhiv Eo. kraje B. Luka
ABK 209-MG-15 1110